

GRZEGORZ WANATKO* – ZIELONA GÓRA

100-LECIE KOŚCIOŁA PW. NAJŚWIĘTSZEGO ZBAWICIELA W ZIELONEJ GÓRZE 1917-2017

Zielonej Górze przybył kolejny 100-latek. Dostojnym jubilatem został kościół pw. Najświętszego Zbawiciela. Swoją setną rocznicę powstania świętował w salach Muzeum Ziemi Lubuskiej (MZL), gdzie zorganizowano wystawę pt. *100-lecie kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze 1917-2017*. Prezentowana ekspozycja była jednym z wątków obchodów organizowanego w tym roku jubileuszu kościoła i doskonale wpisuje się w harmonogram różnych świątecznych wydarzeń. Szczegółowy harmonogram uroczystości został opracowany przez duchownych z parafii pw. Najświętszego Zbawiciela pod przewodnictwem proboszcza, ks. Mirosława Maciejewskiego. Plan wydarzeń obejmował m.in. organizację wystawy, koncertów, specjalnych nabożeństw¹. Jak przyznał podczas wernisażu ekspozycji ks. M. Maciejewski:

rozłożyłem obchody tego święta, rocznicy poświęcenia na cały rok, ponieważ nie chciałem żeby to było jednorazowe wydarzenie i na tym się zakończyło, ale żeby utkwilo w pamięci zielonogórczan, że ta świątynia wielce zasłużona dla miasta zasługuje na to, żebyśmy uczcili jubileusz jej powstania. Będą to dzisiejsza wystawa, artystyczne wydarzenia związane z uroczystością jubileuszową, wielki koncert, który będzie w przededniu liturgicznego święta jubileuszu i odpustu 9 listopada. Będą także i duchowe przeżycia, misje parafialne, dni skupienia. To wszystko ma się przysłużyć do tego, żeby świadomość, że kościół pw. Najświętszego Zbawiciela jest wpisany w historię naszego miasta, i ta świadomość była głęboko zakorzeniona w sercach i umysłach zielonogórczan².

* Grzegorz Wanatko – mgr historii; kustosz w Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze; e-mail: hrycl@poczta.onet.pl

¹ O wydarzeniach organizowanych z tej okazji informowała specjalna zakładka na internetowej stronie parafii dostępna pod adresem: <http://www.zbawiciel.zgora.pl/index.php/aktualnosci/archiwum-start> (dostęp: 18.04.2017).

² Zapis przemówienia ks. M. Maciejewskiego z wernisażu wystawy w Muzeum Ziemi Lubuskiej z dnia 26 stycznia 2017 r. Zbiory autora.

Podczas otwarcia wystawy gości przywitał dyrektor muzeum Leszek Kania. Wśród obecnych byli m. in. Przewodniczący Sejmiku Województwa Lubuskiego Czesław Fiedorowicz, Dorota Matuszak reprezentująca Marszałka Województwa Lubuskiego, Zygmunt Stabrowski – przedstawiciel Prezydenta Miasta Zielona Góra, liczne duchowieństwo m.in. ks. prałat Włodzimierz Lange z konkatedry pw. św. Jadwigi, ks. Mirosław Maciejewski i ks. Zbigniew Stekiel z parafii pw. Najświętszego Zbawiciela. Większa część materiałów merytorycznych, które trafiły na wystawę pochodziła z archiwum i ze zbiorów wspomnianej parafii. Księża wypożyczyli muzealnikom m.in. cenną monstrancję oraz mającą 100 lat makietę kościoła³. Ideę przedstawienia dziejów kościoła, jak również parafii, poddała rzeczniczka prasowa MZL Alicja Błażyńska, która w 2016 r. dostrzegła zbliżający się jubileusz. Dlatego też rozpoczęto starania o organizację wystawy promującej rocznicę. Koncepcja ta zyskała akceptację dyrekcji muzeum. W celu prezentacji dziejów kościoła podjęto rozmowy z obecnym opiekunem świątyni, ks. Mirosławem Maciejewskim, proboszczem parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze. W spotkaniu organizacyjnym wzięli udział pracownicy Działu Historycznego MZL: dr Izabela Korniluk oraz mgr Grzegorz Wanatko. Ks. Maciejewski wyraził zainteresowanie propozycją muzealników zwłaszcza, że parafia już prowadziła własne przygotowania do uroczystości jubileuszowych. Kapłan zgodził się na udostępnienie materiałów, które miały zostać wykorzystane podczas wystawy. Zaliczały się do nich zarówno dokumenty pochodzące z parafialnego archiwum, jak i zabytkowe przedmioty liturgiczne czy obiekty związane z życiem parafii. Zdecydowano, że będą to głównie fotografie oraz dokumenty papierowe, takie jak dokumentacja budowlana czy kroniki parafialne. Inicjatywą zaproponowaną przez muzealników była akcja zbierania materiałów wśród wiernych parafii. Przychylność proboszcza, który pozytywnie ustosunkował się do zaproponowanej inicjatywy, pozwoliła urzeczywistnić planowaną akcję. W tym celu przygotowano apel do parafian, który ks. Maciejewski wygłosił podczas niedzielnej mszy św. Brzmiał on następująco:

Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze organizuje akcję zbieracką związaną z jubileuszem 100. rocznicy powstania kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela. Rocznica ta przypada w 2017 r. Celem naszej akcji jest zebranie od mieszkańców Zielonej Góry, wszelkich materiałów związanych ze świątynią, które znajdują się w posiadaniu mieszkańców naszego miasta. Na przestrzeni lat w prywatnych albumach zebrano z pewnością wiele fotografii, pamiątek, dokumentów związanych z życiem kościoła Zbawiciela. Interesują nas w szczególności zdjęcia, które pokazują przestrzeń, wnętrze i otoczenie świątyni w różnych okresach. Zebrane w wyniku akcji pamiątki i ich prezentacja na specjalnej jubileuszowej wystawie w Muzeum Ziemi Lubuskiej pozwolą na ukazanie znaczenia tego kościoła i parafii w życiu miasta oraz zaangażowania mieszkańców Winnego Grodu w życie religijne Grodu Bachusa⁴.

³ O planowanej wystawie informowały lokalne media. Zob. m.in. Z. Haczek, *100 lat kościoła i historii miasta*, „Tygodnik zielonogórski”, nr 17, 21/22.01.2017, s. 6.

⁴ Apel wygłoszony przez ks. M. Maciejewskiego w dniu 20 listopada 2016 r. w kościele pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze.

Zbieranie materiałów ikonograficznych stanowiło preludium do organizacji wystawy i miało zostać zakończone do 16 grudnia, jednak z uwagi na zainteresowanie lokalnej społeczności, termin został przedłużony. Jak się okazało, była to trafna decyzja. Archiwalia przynoszono nawet w czasie trwania wystawy, co więcej, najciekawsze pozyskano dopiero po wernisażu, stąd też części z nich nie zaprezentowano w muzealnych salach⁵. Warto wspomnieć, że mieszkańcy Zielonej Góry informowali muzealników o osobach, które dysponują informacjami dotyczącymi pamiątek związanych z kościołem Zbawiciela. W ten sposób udało się dotrzeć do potomków osób, które brały bezpośredni udział w budowie świątyni. Muzealnicy dotarli do Eugeniusza Lutycza z Krosna Odrzańskiego, którego dziadek stryjeczny Franz von Winckler – był osobiście zaangażowany przy powstawaniu kościoła⁶. Pokłosiem spotkania z E. Lutyczem było uzyskanie kilku odbitek zdjęć z rodzinnego albumu, na których uwieczniono proces budowy kościoła. Pozyskanie bogatego materiału ikonograficznego sprawiło, że część wystawy poświęcono wyłącznie fotografiom przyniesionych przez wiernych. Wśród osób, których materiały zamieszczono na ekspozycji były m. in. Zofia Dziurko, Stefania Fabczak, Barbara Gajdamowicz, Roman Jankowski, Małgorzata Kozak, Janina Łuczak, Teresa Puchała, Janusz Skiba, Anna Stawiarska, Mieczysław Stawski, Stefania Zaremba. O sukcesie tej akcji wspomniała kurator wystawy dr Izabela Korniluk, która podczas wernisażu dziękowała ofiarodawcom takimi słowami:

Wystawa ta nie powstałaby, gdyby nie zielonogórzanie. W grudniu zwróciliśmy się do parafian, zielonogórczan o podzielenie się z nami pamiątkami, zdjęciami i takowe wpłynęły do nas. Na wystawie pokazujemy zaledwie ich częstą część. Otrzymaliśmy nawet przezrocza i kasetę wideo. Materiały wzbogaciły nie tylko wystawę ale i muzealne zbiory⁷.

Osobnym materiałem poglądowym prezentującym kościół Zbawiciela, były pocztówki ze zbiorów dra Grzegorza Biszczanika, który udostępnił najpiękniejsze widoki Erlöserkirche (Kościół Zbawiciela). Powiększone na potrzeby ekspozycji karty pocztowe ukazywały kościół głównie w 1. poł. XX wieku⁸. Ciekawym

⁵ Najciekawsze zdjęcia pozyskano ze zbiorów rodzinnych Eugeniusza Lutycza. Jeden z członków jego rodziny brał udział w budowie kościoła. Dzięki uprzejmości E. Lutycza muzeum pozyskało kilka zdjęć dokumentujących proces powstawania świątyni - zob. I. Korniluk, Sensacyjne odkrycie przedwojennej fotografii, szerzej zobacz na <http://mzl.zgora.pl/2017/02/27/sensacyjne-odkrycie-przedwojennej-fotografii/> (dostęp: 18.04.2017).

⁶ Informacje uzyskane podczas wywiadu z Eugeniuszem Lutyczem z Krosna Odrzańskiego z dnia 23.02.2017. Zbiory autora.

⁷ Zapis przemówienia dr I. Korniluk z wernisażu wystawy w Muzeum Ziemi Lubuskiej z dnia 26.01.2017. Zbiory autora.

⁸ Szczegółowy wykaz zaprezentowanych pocztówek z widokiem przedwojennego kościoła Erlöserkirche jak i powojennego kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela ze zbiorów dr G. Biszczanika obejmował 8 widokówek:

- 1) z obiegu pocztowego, datowana wg stempla 28.2.1943 r. Wydawca Paul Mohr Grünberg Schlesien.
- 2) bez obiegu pocztowego, 20.3.1938 r. Wydawca A. Brose, Breslau.
- 3) bez obiegu pocztowego, 27.8.1917. Wydawca Wirth Schuman, Dresden.

ekspонатem był ołtarzyk z tego samego okresu użyzony przez Dyrektora MZL Leszka Kanię.

W ramach przygotowań do wystawy podjęto współpracę z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków dr Barbarą Bielinis-Kopeć, która z racji pełnionych funkcji zawodowych sprawując nadzór nad kościołem Zbawiciela. Wystawa poświęcona jednemu z ważniejszych zabytków sakralnych Zielonej Góry wzbudziła zainteresowanie lubuskiej konserwator, która wspomogła finansowo przedsięwzięcie. Kolejną instytucją, która wsparła organizacyjnie realizowany projekt, była Fundacja Pro Cultura et Musica im. Edyty Stein z Zielonej Góry, na czele z prezesem Sławomirem Ronowiczem. Obie instytucje przeznaczyły środki na wydruk materiałów ikonograficznych. Wkład finansowy w organizację wystawy wniósł również ks. M. Maciejewski.

Kolejne działania polegały na kwerendzie w Archiwum Parafii pw. Najświętszego Zbawiciela. Dzięki uprzejmości proboszcza, pracownikom Działu Historycznego MZL udostępniono archiwalne dokumenty, wśród których znajdowało się m.in. kilka oryginalnych teczek firmy Beuchelta⁹ zawierających dokumentację techniczną obrazującą proces budowy kościoła. Georg Beuchelt był inicjatorem i fundatorem stworzenia świątyni¹⁰. Można domniemywać, że akta te znajdowały się w parafialnych pomieszczeniach od 100 lat. Część dokumentacji była posegregowana i opisana w języku polskim, najprawdopodobniej przez poprzednie-

4) z obiegu pocztowego, datowana wg stempla 26.7.1921 r. Wydawca Paul Mohr Grünberg Schlesien.

5) szablon pocztówkowy – wydanie próbne widokówki ok. 1949 r. brak wydawcy.

6) bez obiegu, 1946 r. Wydawca PZG Zielona Góra.

7) bez obiegu, 1946 r. Wydawca Foto-Patecki Zielona Góra.

8) bez obiegu 1984 r. Wydawca PTTK Zakład Wytwórczy Fotowidokówek Wrocław (Fot. J. Stanisławski).

⁹ Szerzej o powstaniu i działalności firmy Beuchelta zob. Archiwum Działu Historycznego MZL (dalej: ADHMZL) Katalog Beuchelt Co. Grünberg in Schlesien 1876-1926 sygn. MZL-H-ZG-88.

¹⁰ Georg Beuchelt (1852-1913) – zielonogórski przedsiębiorca, właściciel Fabryki Budowy Mostów oraz Konstrukcji Stalowych Beuchelt i Co. Zielona Góra na Śląsku. Urodził się 3 stycznia 1852 r. w Zwickau, w protestanckiej rodzinie mistrza budowlanego. Ukończył średnią szkołę przemysłową w Chemnitz i wyższe studia techniczne w Dreźnie. W czasie wojny francusko-pruskiej służył w piechocie. Jako student odbywał praktyki w Duisburgu nad Renem, a pracę zawodową rozpoczął w wieku 22 lat w zielonogórskiej filii zgorzeleckiej firmy „Niederschlesischen Maschinenbau A.G., vormals Conrad Schiedt”. W latach 1876-1888 był wraz z Albertem Ribbeckiem współwłaścicielem Fabryki Budowy Mostów oraz Konstrukcji Stalowych Beuchelt i Co. Zielona Góra na Śląsku. W 1888 r. został jej jedynym udziałowcem. G. Beuchelt znajdował także czas na pracę na rzecz miasta. W 1892 r. został wybrany do samorządu lokalnego, a w 1904 r. pełnił funkcję przewodniczącego Rady Miejskiej. Był członkiem Landtagu i reprezentował w niemieckim Reichstagu okręg wyborczy Kozuchów-Zielona Góra. W latach 1892-1912 był posłem miejscowego okręgu w Landtagu pruskim. Nigdy nie założył rodziny. Zmarł 17 sierpnia 1913 r. w Zielonej Górze. Szerzej o postaci G. Beuchelta zob. *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII-XX w.)*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998; *Znani Zielonogórzanie XIX i XX w.*, red. H. Szczegółka, Zielona Góra 1996, s. 18-20.

go proboszcza parafii, ks. Konrada Herrmanna¹¹. Muzealnicy skopiowali część dokumentacji technicznej w celu jej opracowania i zaprezentowania na wystawie. Wśród archiwaliów obrazujących powstawanie kościoła warto odnotować dokumenty techniczne, oferty, kosztorysy, szkice, plany architektoniczne i korespondencję prowadzoną przez Fundację Beuchelta z wykonawcami, jak np. z firmą Wilhelm Zimmerstädt z Wrocławia odpowiedzialną za montaż centralnego ogrzewania. Część rysunków, projektów czy rzutów detali architektonicznych powiększono i przedstawiono w postaci wydruków. Na planszach można było zobaczyć m.in. projekt wieży kościelnej, ołtarza głównego, dzwonów. Prawdziwym rarytasem była jednak 100-letnia gipsowa makieta świątyni pw. Zbawiciela znaleziona w jednym z pomieszczeń wiodących na wieżę kościelną. Makieta znakomicie odwzorowywała zewnętrzne detale architektoniczne bryły obiektu, choć w niektórych elementach odbiegała od rzeczywistości.

Budynek kościoła, który miał być wotum błagalnym za poległych na frontach I wojny światowej żołnierzy, zaczęto wznosić już w trakcie działań wojennych. Kamień węgielny pod budowę położono 21 marca 1915 r. Funkcję kierownika budowy pełnił architekt Carl Dinkler z Essen. Plan architektoniczny świątyni został wybrany na podstawie konkursu, do którego stanęło trzech architektów¹². Wygrał go Stadtbaurat z Głogowa, Wilhelm Wagner. Przedstawił on dwa projekty, z których wybrano wariant w rzucie poziomym osiowym. Zapewnić miał on wspaniałą akustykę. Dodatkowo, umiejscowienie kościoła pomiędzy dwoma równoległymi ulicami z przeczną, miało także mieć pozytywny wpływ na akustykę świątyni¹³. Z dokumentacji technicznej wynika, że prace murarskie prowadziła firma Carla Lorenza. Było to zielonogórskie przedsiębiorstwo z tradycjami sięgającymi 1868 r. Jego korzystne położenie (siedziba firmy mieściła się nieopodal placu budowy przy Bahnhofstrasse 26/27) i renoma, pomogły w uzyskaniu angażu na budowę. O podjęciu wyzwania C. Lorenz informował architekta Winklera jeszcze zimą

¹¹ Ks. Konrad Herrmann – ur. 19 lipca 1929 r. w Dzierżąni Złotowskiej. W czasie II wojny światowej był osadzony w obozie Tapiau. Po wojnie i zdaniu matury, wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wielkopolskim. W dniu 5 czerwca 1955 r. otrzymał święcenia kapłańskie i rozpoczął studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując magisterium z teologii moralnej. W 1963 r. objął funkcję proboszcza parafii Świętej Trójcy w Gorzowie Wielkopolskim i dziekana dekanatu gorzowskiego. W 1969 r. został proboszczem parafii p.w. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze. Jednocześnie rozpoczął studia na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 6 marca 1973 r. Kanonik Gremialny Kapituły Katedralnej. W 1989 r. otrzymał godność Prałata Honorowego Jego Świątobliwości. Wieloletni Wikariusz Biskupi, Honorowy Obywatel Miasta Zielonej Góry oraz Zasłużony Działacz Kultury. Laureat Nagrody Ministra Kultury i Sztuki Rzeczypospolitej Polskiej. W 1996 r przeszedł na emeryturę. Zmarł 30 listopada 2017 r. w Zielonej Górze.

¹² Szerzej o planach architektonicznych kościoła zob.: W. Wagner, *Die evangelische Erlöserkirche in Grünberg i. Schl.*, „Deutsche Bauzeitung”, nr 38 z 10.05.1924, s. 209-212 oraz tenże, *Die evangelische Erlöserkirche in Grünberg i. Schl.*, „Deutsche Bauzeitung”, nr 39 z 14.05.1924, s. 213-215.

¹³ Wagner, *Die evangelische Erlöserkirche*, „Deutsche Bauzeitung”, nr 38, s. 209.

1915 r.¹⁴ Konstrukcje żelbetonowe świątyni wykonała firma Allgemeine Beton Eisengesellschaft. Prace kamieniarskie powierzono firmie Deutsche Steinwerke z Tempelhof, okna zamontowała Puhl & Wagner – jedna z ważniejszych w owym czasie europejskich pracowni witrażowych i mozaikowych. Organy skonstruowała firma Gustav Heinze Orgelbau-Anstalt z Żar, a żyrandole stworzył Max Krüger z Berlina. Ołtarz w świątyni został wykonany z kamienia reńskiego, chrzcielnica z białego i czerwonego piaskowca, a posadzkę wyłożono płytami Selenhofera. W wieży kościoła umieszczone zostały 4 dzwony wykonane w stalowni w Bochum. Pomimo trudności związanych z wojną, pod koniec 1916 r. ukończono budowę. W niemieckim Grünbergu kościół otrzymał nazwę Erlöserkirche (Kościół Zbawiciela)¹⁵. Obiekt zbudowany został z cegły, a do nowinek technicznych należy zaliczyć wieżę wykonaną z konstrukcji żelbetonowej. Reasumując, wybudowano dużą i nowoczesną świątynię¹⁶, która często zdobiła pocztówki, a nawet widniała na tzw. Notgeldach czyli pieniądzach zastępczych, emitowanych po I wojnie światowej¹⁷. Powierzchnia kościoła wyniosła 1.000 m² i mogła pomieścić ok. 2.000 wiernych. Na liczbę tę składało się 1.200 miejsc siedzących: 800 na parterze i 400 na emporach¹⁸. Uroczyste poświęcenie kościoła nastąpiło 3 stycznia 1917 r., w rocznicę urodzin głównego fundatora Georga Beuchelta. Przypomina o tym tablica erekcyjna wmurowana w jedną ze ścian kruchty kościelnej. Co ciekawe, znajduje się ona cały czas na swoim pierwotnym miejscu, choć obecnie przysłonięta jest obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej¹⁹.

¹⁴ Archiwum Parafialne Parafii Najświętszego Zbawiciela (dalej: APPNZ), List C. Lorenza do C. Winklera z 20.02.1915, b.p.

¹⁵ Wśród niemieckiej ikonografii można odnaleźć widokówki, które ukazują kościół z podpisem „Beucheltkirche” zamiast „Erlöserkirche”. Przykład takiej karty pocztowej znajduje się w zbiorach dra G. Biszczyńskiego.

¹⁶ Gmach wybudowano na planie prostokąta. Do kościoła przylega prezbiterium z zakrystią oraz czworoboczna wieża. Nawa i prezbiterium nakryta wielospadowymi dachami. Wieża opięta na narożach pilastrami, zwieńczona wielospadowym hełmem z kulą i krzyżem. Wejście główne poprzedza portyk kolumnowy. Elewacje kościoła są tynkowane, artykułowane zestawionymi osiowo oknami, z których dolne zbliżone są do kwadratów, a górne wykonano w formie prostokątów zamkniętych górą łukiem wklęsło-wypukłym. W skrajnych osiach dłuższych boków świątyni umieszczono boczne wejścia. Dwa z nich, w zachodniej części elewacji południowej i północnej, poprzedzono identycznie komponowanymi portalami w formie kolumn z głowicami jońskimi dźwigającymi profilowane belkowanie z fryzem palmetowym. Szerzej o architekturze kościoła zob. B. Bielini-Kopeć, *Zabytki Zielonej Góry*, Zielona Góra 2005; M. Danowska, *Witraże sakralne z okresu od 2. poł. XIX do lat 30. XX wieku w województwie lubuskim*, „Lubuskie Materiały Konserwatorskie”, 5 (2008) s. 169-176; J. Opaska, *Witraże, polichromie i mozaika kościoła Zbawiciela w Zielonej Górze*, „Studia Zielonogórskie”, 11 (2005) s. 77-94; *Zabytki Zielonej Góry, część I*, Zielona Góra 2003.

¹⁷ W zbiorach MZL znajduje się niemal kompletna seria zielonogórskich Notgeldów, a przykładem banknotów z wizerunkiem Erlöserkirche jest chociażby banknot o nominale 1 marki nr inw. MZL-H-GN-4637.

¹⁸ Wagner, *Die evangelische Erlöserkirche*, „Deutsche Bauzeitung”, nr 38, s. 211.

¹⁹ Tekst tablicy stanowi: „Dieses Gotteshaus wurde errichtet in Erfüllung eines Vermächtnisses des Geh. Kommerzienrat Georg Beuchelt durch dessen Schwester Liddy Beuchelt in der Krieg-

Budynek Erlöserkirche wyposażony został w ogrzewanie, które jednak sprawiało od początku montażu poważne kłopoty techniczne, o czym informuje korespondencja inwestora z wykonawcą. Wnętrze świątyni ogrzewano ciepłym powietrzem wypływającym głównym przewodem spod ołtarza. Według przedstawicieli firmy budowlanej, tego typu model został sprawdzony i przetestowany w wielu innych kościołach, gdzie wypadał dobrze²⁰. Jednak z powodu chłodu panującego wewnątrz budynku, na początku marca 1917 r. wezwano specjalistę, który dokonał oględzin urządzeń grzewczych. Stwierdził, że działają one poprawnie, argumentując, że w pierwszym okresie użytkowania nie można oczekiwać właściwego nagrzania pomieszczeń. Grube i wilgotne ściany muszą wyschnąć, a nie miały takiej możliwości z powodu ostrej zimy, więc proces ogrzania świątyni do wymaganej temperatury nie był możliwy. Zdaniem specjalisty prawidłową temperaturę powietrze w obiekcie osiągnąć miało dopiero w drugim lub nawet trzecim sezonie grzewczym. Inną kwestią podnoszoną przez przedstawicieli Beuchelta było niewystarczające oświetlenie kościoła. Według nich, przewidziano za mało okien. Przedstawiciel wykonawcy, dyrektor Henke, nie podważając tej argumentacji, wskazywał na wady znacznej liczby okien oraz ich duże wymiary. Stwierdził również, że na pogląd inwestora wpływ mają krótkie dni, stąd złudzenie ciemnych wnętrz. Ponadto latem cała druga strona skąpana będzie w świetle słonecznym, co z pewnością spowoduje, że wnętrza kościoła będą wystarczająco doświetlone²¹. Ostatecznie poprawki wykonywano do lata 1917 r. Koszt całej budowy, łącznie z parcelą należącą do rodziny Beucheltów, wyniósł 475.900 marek. Wystrój kościoła zgodnie z kanonami ewangelicznymi był surowy, a najważniejszym jego elementem była ambona. Dla zielonogórczan istotne było, że świątynię charakteryzowała doskonała akustyka, która umożliwiała organizowanie koncertów²².

Kościół bez zniszczeń przetrwał okres II wojny światowej. Po ustaniu działań zbrojnych został zagospodarowany przez Kościół katolicki²³ i ponownie poświęcony 13 stycznia 1946 r. Jako samodzielna placówka kościelna parafia pw.

sjahren 1915-1916". (tłum. „Kościół ten został wybudowany w spełnieniu zapisu testamentowego tajnego radcy handlowego Georga Beuchelta przez jego siostrę Liddy Beuchelt w latach wojny 1915-1916").

²⁰ APPNZ, Niederschrift über die Bespechung am. 12. Marz 17 in der Sakristei der Erlöserkirche.

²¹ Tamże.

²² W 1926 r. wykonano tu słynne oratorium „Quo Vadis” – Feliksa Nowowiejskiego, z udziałem samego kompozytora. Po wojnie kontynuowano działalność muzyczną w kościele, organizując wiele koncertów, głównie muzyki symfonicznej. Od 1991 r. w „Zbawicielu” organizowane są również nabożeństwa przy okazji Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego.

²³ Decyzją Tymczasowego Zarządu Państwowego Oddziału Wojewódzkiego w Poznaniu, Wydziału Nieruchomości na podstawie ustawy o majątkach opuszczonych i porzuconych z dnia 6 maja 1945 r., pięć nieruchomości poewangelickich zostało przekazanych we władanie parafii rzymskokatolickiej pw. św. Jadwigi w Zielonej Górze z dniem 3 grudnia. Zob. APPNZ, Pismo Tymczasowego Zarządu Państwowego Oddziału Wojewódzkiego w Poznaniu do Kościoła Rzymsko-Katolickiego pw. Św. Jadwigi w Zielonej Górze z dnia 3.12.1945 r.

Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze powstała w 1949 r.²⁴ W tym okresie zmieniono wyposażenie kościoła. Powstał nowy ołtarz zbudowany przez poznańskiego artystę Wasiewicza. Poświęcono go w Niedzielę Palmową 1950 r. W 1975 r. dokonano jednak aranżacji nowego ołtarza²⁵. Ważnym wydarzeniem było pierwsze bierzmowanie w parafii, którego dokonał kard. Stefan Wyszyński. W uroczystości uczestniczyło 1711 młodzieży²⁶.

W pierwszych latach po wojnie, parafia liczyła ok. 31.000 mieszkańców i obejmowała część Zielonej Góry leżącą na północ od ulic Kupieckiej, Podgórznej, Dąbrowskiego, Batorego oraz wsie przylegające: Chynów, Zawadę, Krępę i Przylep. Wraz z rozwojem przestrzennym miasta, powstawały nowe świątynie co powodowało zmiany administracyjne parafii i zmniejszenie jej liczebności²⁷. W 1950 r.²⁸ oraz w latach 80. XX wieku, liczba wiernych parafii uległa zmniejszeniu ponieważ erygowano wtedy nowe parafie, wchodzące do tej pory w skład parafii pw. Najświętszego Zbawiciela²⁹.

W powojennym okresie parafią pw. Najświętszego Zbawiciela opiekowało się czterech proboszczów: Wincenty Kowalski (1949-1969)³⁰, Konrad Herrmann

²⁴ Tamże, Dekret Administratora Apostolskiego Kamieńskiego, Lubuskiego i Prałatury Pilskiej z dnia 11.02.1949 r., b.p.

²⁵ T. Czyżniewski, *Trzy ołtarze u Zbawiciela*, „Łącznik Zielonogórski”, 20.01.2017 s. 8.

²⁶ O tym wydarzeniu i o powojennych dziejach Parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze zob. M. Dokowicz, G. Nowak, *Zbawiciel. 50 lat Parafii pw. Najświętszego Zbawiciela*, Zielona Góra 1999, R. Kufel, K. Garbacz, *Kościoły dekanatów zielonogórskich*, Zielona Góra 2013.

²⁷ Analizując dane demograficzne, na podstawie corocznych sprawozdań znajdujących się w kronikach parafialnych, można zauważyć stały wzrost liczby wiernych. Trend ten uległ zmianie dopiero pod koniec lat 90. XX wieku, gdy liczba zgonów zaczęła przeważać nad urodzeniami w parafii.

²⁸ Przyczyną nagłego zmniejszenia liczby wiernych w parafii było podniesienie w 1950 r. Zielonej Góry do rangi miasta wojewódzkiego. Wówczas część lokali z centrum miasta zostało zagospodarowane na potrzeby tworzonych instytucji wojewódzkich. Podobny los spotkał mieszkańców centrum, z których część zmuszona była opuścić swoje kwatery, które przeznaczono dla urzędników różnych instytucji.

²⁹ Należało by tu wymienić choćby parafie, które erygowano na Chynowie czy os. Pomorskim.

³⁰ Ks. Wincenty Kowalski – ur. 9 sierpnia 1899 r. w Niechanowie. W 1923 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował w Kobylnicy, Ostrzeszowie i Koźminie. W 1931 r. był administratorem w Dolsku, a od 1932 r. proboszczem Kwilcza. Podczas II wojny światowej został aresztowany i więziony w Szamotułach. Od 1940 r. przebywał w obozach w Dachau i Gusen. Po wojnie był kapłanem w szpitalu w St. Didier i Reims. Do kraju wrócił pod koniec listopada 1946 i rozpoczął pracę jako dyrektor Księgarni Diecezji Gorzowskiej. Od 20 lutego 1949 r. do 1968 r. był proboszcz parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze. Zmarł 9 lipca 1972 r. w Poznaniu, gdzie został pochowany.

(1969-1996), Zbigniew Stekiel (1996-2011)³¹, Mirosław Maciejewski (od 2011 r.)³². Każdy z nich pozostawił swój ślad w życiu parafii i starał się jak najlepiej wypełniać swoje duszpasterskie powołanie. Proboszczowie dbali o duchowe i materialne zaplecze świątyni. Dokonywano kolejnych prac remontowych, z których największym echem odbiła się wymiana pokrycia dachowego. Burzliwe lata 80. XX wieku to także czas „Solidarności”, a świątynia stanowiła jej centrum³³. Kościół Najświętszego Zbawiciela to także ośrodek duszpasterstwa akademickiego oraz życia ekumenicznego³⁴. W murach kościoła miały miejsce również działania związane z życiem świeckim: koncerty, spotkania z ciekawymi ludźmi, przedstawienia teatralne, wystawy³⁵. Przytoczmy jedno z nich:

13 listopada 1981 Msza Św. o uzdrowienie chorych, w której uczestniczył Clive Haris. Kościół zamienił się w ten dzień w ogromny szpital nie mogący pomieścić chorych. Ulice wokół Kościoła zapelnione są chorymi i ich opiekunami, którzy w wielkim skupieniu przesuwiają się w stronę kościoła, oczekując cierpliwie na swoją kolejkę. Dzieci przynoszone są na rękach przez rodziców, nie mogący chodzić dowożeni są na wózkach inwalidzkich. Nad sprawnym przebiegiem zgromadzenia chorych czuwa służba porządkowa,

³¹ Ks. Zbigniew Stekiel – ur. 14 lipca 1946 r. w Środzie Śląskiej. Pracował jako wikariusz w Lubsku (1970-1973), Gubinie (1973-1976) i w parafii pw. Najświętszego Zbawiciela (1976-1984). Od 1984 r. sprawował funkcję proboszcza zielonogórskiej dzielnicy Chynów, gdzie wybudował kościół wraz z plebanią oraz zorganizował parafię. W latach 1988-1996 był proboszczem na Osiedlu Pomorskim, gdzie zorganizował parafię. Od 22 sierpnia 1996 r. został proboszczem parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze i dziekanem dekanatu św. Jadwigi. W latach 1976-1986 pracował jako duszpasterz akademicki, a w latach 1982-1989 jako kapelan zielonogórskiego aresztu śledczego.

³² Ks. Mirosław Maciejewski – ur. 26 stycznia 1960 r. w Sulechowie. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu, w 1986 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Pawła Sochy. Jako wikariusz pracował w następujących parafiach: pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Szprotawie (1986-1989), pw. Matki Bożej Różańcowej w Jasieniu (1989-1993), pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze (1993-1998). W latach 1998-2005 był proboszczem parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Chociszewie, a w latach 2005-2011 w parafii św. Franciszka z Asyżu w Strzelcach Krajeńskich. Równocześnie pełnił funkcję dziekana dekanatu Babimost i Strzelce Krajeńskie (w tym mieście także sprawował obowiązki kapelana Komendy Powiatowej Policji). Od 2011 r. jest proboszczem parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze, a od 2015 r. pełni funkcję ojca duchownego dekanatu św. Jadwigi w Zielonej Górze. Jest również kapelanem środowisk kombatanckich. Od kwietnia 2016 r. został zaliczony w poczet Zielonogórskiej Kapituły przy konkatedrze pw. św. Jadwigi w Zielonej Górze.

³³ W kościele organizowano szereg uroczystości o charakterze patriotycznym. Były to msze św. dla członków „Solidarności” zielonogórskich zakładów: Polskiej Wełny czy Zastalu. Organizowano również msze polowe, pomoc charytatywną, punkt rozdawnictwa leków, akcesoria dla niemowląt i wiele, wiele innych.

³⁴ W dniu 23 stycznia 1981 r. odbyło się pierwsze nabożeństwo ekumeniczne. Kazanie wygłosił ks. Henryk Dąbrowski z Kościoła Metodystów. W kolejnych latach odbywały się nabożeństwa ekumeniczne z udziałem wiernych różnych wyznań. Zob. APPNZ, Kronika parafialna, t. 3 z lat 1981-1987 s. 110.

³⁵ ADHMZL, I. Korniluk, Wystawy 2017, „100-lecie kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze 1917-2017”, b.p.

w skład których wchodzi ministrowie, harcerze i panowie starsi różnych zawodów. Napływ wiernych nie malał przez cały dzień ponieważ chorzy zapraszani byli na różne godziny. Przyjmowanie chorych zakończono około godz. 18. Na zakończenie wierni wzięli udział w ofierze Mszy Św. sprawowanej przez ks. proboszcza³⁶.

Do dziś „Zbawiciel” jest ważną w dziejach miasta świątynią, w której na przestrzeni lat odbywało się wiele wydarzeń związanych z życiem duchowym wiernych. O wspomnianych wydarzeniach, historii kościoła, parafii, działalności poszczególnych proboszczów, informowała wystawa prezentowana w Muzeum Ziemi Lubuskiej³⁷. Złożyły się na nią plansze przedstawiające budowę obiektu, plany architektoniczne, dawny i obecny wygląd. Kościół pw. Najświętszego Zbawiciela od stu lat stanowi dominantę architektoniczną pejzażu miasta, ale jest także ważnym ośrodkiem życia duchowego i kulturowego. Gromadzi mieszkańców miasta, dla których wyznanie wiary było nie tylko wielopokoleniową tradycją, ale również głębokim przeżyciem duchowym. Duszpasterze głoszący tam Słowo Boże, od lat kształtują postawę zielonogórczan, pomagają wewnętrznej przemianie oraz sprawują pieczę na kultywowaniu etosu chrześcijaństwa jedności. Społeczność zrzeszona wokół tej świątyni od lat działa także na rzecz pomocy innym prezentując godną naśladowania postawę.

Fot. 1. Kościół pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze, 2017.

Fot. M. Kowalski.

³⁶ APPNZ, Kronika parafialna, t. 3 z lat 1981-1987 s. 144-145.

³⁷ O wystawie zorganizowanej w MZL zob. G. Wanatko, *Zbawiciel*, marzec 2017. <http://www.zbawiciel.zgora.pl/index.php/parafia/archiwum-start/100-lecie-tekst> (dostęp: 30.03.2017).

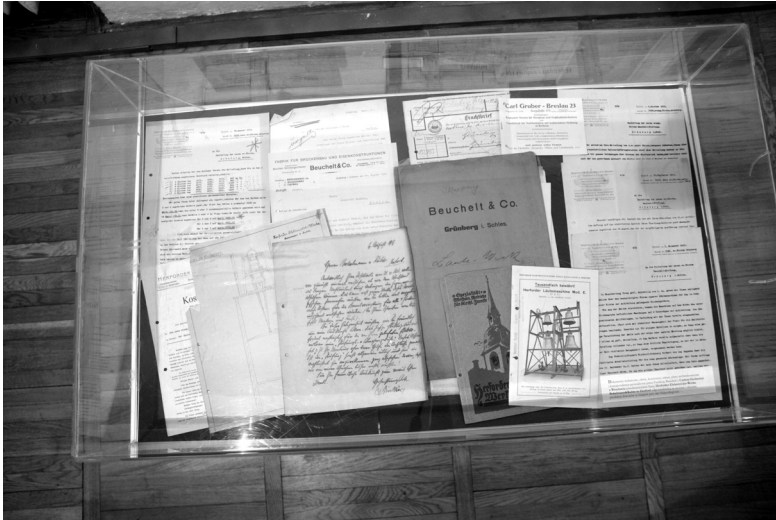
Fot. 2. Wystawa 100-lecie kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze 1917-2017 w Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze; plansze ukazujące dzieje kościoła, makieta i portret G. Beuchelta.

Fot. M. Kowalski.

Fot. 3. Widokówki z kolekcji dra G. Biszczyńskiego przedstawiające budynek kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela przed II wojną światową.

Fot. M. Kowalski.

Fot. 4. Dokumentacja techniczna obrazująca proces budowy kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela w drugiej dekadzie XX wieku. Fot. M. Kowalski.

Fot. 5. Ks. M. Maciejewski, obecny proboszcz parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze i dr I. Korniluk, kurator wystawy *100-lecie kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela w Zielonej Górze 1917-2017* w Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze. Fot. M. Kowalski.